

**PACHAMAMA MUSIYPAQ LLIW
LLAQTACHAQPA YANAPAKUYNIN:
OEFA WASIP APAYKACHASQA LLIW
YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY**

PACHAMAMA MUSIYPAQ LLIW LLAQTACHAQPA YANAPAKUYNIN:

OEFA WASIP APAYKACHASQA LLIW YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY*

OEFA nisqa **Pachamamanta Chaninchaq Taripaq Wasip apaykachasqa**

Reglamento de Participación Ciudadana en las Acciones de Monitoreo Ambiental nisqa Kamachiypaq Ñanqa Ilaqtachaq runakunap yanapakuyninkunata pusaykacharin, imaynamana OEFA wasip Pachamamamanta qhawarayayninpi, Pachamamap allin kawsaynin chaninchaypaq. Kay Kamachiypaq Ñanqa 2014 watapi chaskisqam.

Kay ñanqa Ley General del Ambiente nisqamantan. Chaypi “Pachamamanta tariypaqpaq Ilaqtachaqpa yanapakuyninqa hark’aypaq ruraypim kan” nin (Pachamamamanta tupuy, rikuchiy, hinallataq, qhawarayay ruranakunapi).

OEFA wasipaqqa, Ilaqtachaqkunap Pachamanamanta tariypipi yanapakuynin ancha allinmi. Hinamantam ima qhawarayaykunapas allinta rurakunman kay Piruwpa lliw k’itinkunapipas. Kay kartillapi Ilaqtachaqpa yanapakuyninqa allichakun, allin qhawarayakunapaq, kay kamachi allin ch’iqirichinapaq. Kay kartillari Ilaqtachaq runakunaman qukun, Pachamama amachaymanta paykunap derechonta allin riqsispa.

* Kay qillqasqaqa Reglamento de Participación Ciudadana en las Acciones de Montoreo Ambiental nisqamanhina qillqasqam. Chayri Organismo de Evaluación y Fiscalización Ambiental OEFA nisqa **Pachamamanta Chaninchaq Taripaq Wasipim** kan. Kay qillqasqaqa Resolución de Consejo Directivo N° 032-2014-OEFA-CD chay Kamachiwan chaskisqam, chay 2014 watapi, sitimri killap pichqa punchawninpi.

ALLIN TAPUKUYKUNA

¿IMATAQ LLIW YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY?

Kay rurayqa lliw llaqtachaq runakunap Pachamama qhawarayaypaqmi. Chay qhawarayayqa OEFAp pusasqa, chaninchaq wasi kasqanmanta.

¿IMAPAQTAQ LLIW YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY KANRI?

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayayqa Pachamamapi hayk'a wininutaq kan, imaymana qullqirayku llamk'aykuna chaypi kasqanmanta chay tupunapaqmi. Chay ruraykunaqa OEFAp* chaninchasqa. Kay rurayqa qullqirayku llamk'ay qayllqapi kaq imaymana kawsaykuna qurakuna uywakuna chaninchaypaqmi.

* Kaykunam OEFAp chaninchasqa qullqirayku llamk'aykunaqa: taksa kayniyuq minería, hatun kayniyuq minería, hidrocarburos nisqa, electricidad nisqa, kawsaqkuna unu ukhupi uywaykuna, papil ruray, cemento ruray, q'ara allichay, cerveza ruray, hiru acero wayk'uy, biocombustible nisqa, petroquímica nisqa, chaykunam.

¿PIKUNATAQ CHAY YANAPAKUYPI KANKUMAN?

Llapantin llaqtachakunam kay Pachamama qhawarayaypi kankuman, qullqirayku llamk'aypi llamk'aqkunapas. Chaypaqri OEFAp pusasqa Qallariq Yachachiypaq Tallermanmi yanapakuqqa rinan.

Qasi sapa runapas, huñukusqa runapas, kamarisqa wasikunapas, yanapakuypim kankuman, tukusqa yachaykuna riqsiy munaq-hina.

Kay kayniyuqkunam yanapakuypi kankuman:

Lliw llaqtachaqkuna, OEFAp taripayhina empresakunapas

Comunidad campesinas nisqa ayllunakapas, pueblos indígenas nisqa wiñay kaypi kawsaq llaqtakunapas

Región k'itip, distrito provincia nisqap umalliq apukuna, llamk'ay qallyapi tiyaq-hina, taripaq kayniyuq-hina

Derechos humanos nisqa runa kaymanta amachaq wasikuna, Pachamama amachaq wasikuna

Universidadkuna, colegios profesionales nisqakuna, huñukusqa empresakuna, yachaykachariq wasikuna, yaqha organismos no gubernamentales nisqakuna

Wak thuqrikuq wasikuna

¿IMAKUNATAQ MUNAKUN PACHAMAMA QHAWARAYAYPI KANAPAQ?

Arí. Llapantin llaqtachaqqunapas, kamarisqa wasikunapas, pikunapas, OEFAp pusasqa Qallariq Yachachiypaq Tallermanmi rinan.

¿IMATAQ LLAPANTIN YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAYMANTA WAKICHAY?

Kay ruranapaq wakichayqa huk k'itipi OEFAp qhawarayaymanta rurana kamariyninniyuqmi. Maypitaq qhawarayayqa rurakunqa, imakunataq Pachamamapi chaninchakunqa, imaynataq qhawarayayqa rurakunqa, chaykunayuqmi kay wakichayqa.

¿MAY QAYLLAPITAQ QULLQIRAYKU LLAMK'AYQA APACHIKUN?

Chayqa qullqirayku llamk'ay qayllakunam. Chaykunapim, chay llamk'ayraykuqa, imaymana Pachamama k'irichaykunaqa kan.

¿MAY CHIQUANPITAQ PACHAMAMA QHAWARAYAYQA APACHIKUN?

Estadop mañarisqa allpakunapim, qullqirayku llamk'ay qayallakunapim. Manataq llamk'ay wasip ukhunkunapichu (manam bateriata, instalación nisqata, plataforma nisqata, refineries nisqata qhawanachu).

¿OEFAQA EMPRESAKUNAP WASI UKHUNPIQA, IMAKUNATAPAS RURANCHU?

Arí. Imakunataq kan empresap llamk'ana wasi ukhunpi chaytaqa qhawananmi. Kay qhawayqa “rikurayay” nisqam. Rikurayayqa manaraq huchachay qallarichkaspam rurakun. OEFAllam chaymantaqa yachanan. Chayraykum Reglamento de Participación Ciudadana del OEFA nisqaqa manam kay rikurayaykunapaqchu.

LLAPANTIN YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAYPA SAPA THATKIYNIN

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayayri qanchis sapa thatkiyniyuqmi:

**ÑAWPAQ THATKIY: PIKUNATAQ KAY
QHAWARAYAYPI KANQAKU CHAYKUNAWAN
ÑAWPAQ RIMANAKUY.**

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayay allin ruranapaqqa, OEFAqa empresakunap umalliqninkunawan, qhawarayana qayllapi tiyaq ayllukunap umalliqninkunawanpas, kamarisqa wasikunap umalliqninkunawanpas rimanakunmi.

Chay ñawpaq rurayqa llapantin allin rimanakunapaqmi. Chaypaqri willakuypaq huñukuykunaqa OEFAp pusasqa Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymantam, hinallataq, maypitaqa hayk'aptaq Qallariq Yachachiypaq tallerqa rurakunqa chaykunamantam, wakkunamantapas.

ISKAY KAQ THATKIY: WAQYAYKACHARIY

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayay ruranapapaqqa, Kay waqyaykachariyqa Kastillanu simipi rurakun utaq Qhichwa simipipas. Kay qillqasqa waqyaykachariyqa kay willaykunayuqmi kanan:

- Maypi, ima p'unchawpi, ima uraspitaq qillqaykuyqa rurakunqa Qallariq Yachachiytaq taller apakunanpaqqa.
- Maypi, ima p'unchawpi, ima uraspitaq Qallariq Yachachiytaq tallerqa rurakunqa.
- Imakunataq rurakunqa chaymanta qillqasqa.

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta Wakichaymantaqa llapantinmi huk waqyaykachariyta rurananku.

**QALLARIQ YACHACHIYPAS WAK
TALLERKUNAPAS CHUNKA LLAMK'AY
P'UNCHAWPI APAKUNMAN.
CHAYRI WAQYAYKACHARIYPA
QALLARISQANMANTA YUPASQA
KANAN.**

**¿WAQYAYKACHARIYQA
QILLQASQACHU KANAN?
MANAM. TUKUY IMAMANTA
RURAKUNMAN NIN REGLAMENTOQA.
CHAYRAYKURI QILLQASQAPIPAS
RIMASQAPIPAS KARTAPIPAS
YANAPAKUQ HUÑUKUYPIPAS
RADIOPIPAS TELEVISIONPIPAS
WAKKUNAPIPAS ALLINMI.**

OEFA

KIMSA KAQ THATKIY: QALLARIQ YACHACHIYPAQ TALLERPI KANAPAQ QILLQAYKUY

Pachamama qhawarayaypaqqa, llaqtachaqquna hinallataq kamarisqa wasikunapas sapanmanta qillqaykunanku. Chay qillqaykuyqa tallermanta ñawpam rurakunan, waqyaykachariypi maypi chay, p'unchaw, uras, nisqanmanhina.

TAWA KAQ THATKIY: QALLARIQ YACHACHIYPAQ TALLER RURAKUYPI KANA

Chay Qallariq Yachachiy Talleri OEFAp Pachamamamanta taripayninmanta willakuypaqmi, hinallataq muestra nisqa Pachamamamanta rikuchisqakunamanta willakuypaqmi. Kay tallerqa Kastillanu simipi rurakunan; chayri simi tikraq runakunawanpas rurakunantaqmi.

Chay QALLARIQ YACHACHIYman rikunapaqqa iskay wata chaniyuq certificadom qukunqa. Chay certificadoyuq runakunallam Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta Wakichay rikuchiymanpas Pachamama qhawarayay ruraymanpas rinkuman. Chaymantaqa, mana munakunchu ima certificadotapas tukusqa yachaykunamanta Tallerpi kanapaqqa. Pi llaqtachaqq runapas chaypi kallanmanmi.

**PHISQA KAQ THATKIY:
QHAWARAYAYMANTA WAKICHAY
RIKUCHIYPAQ TALLER**

Kay tallerpi qillqaykukunapaqqa, Ilaqtachaqpas kamarisqa wasipas OEFAp pusasqan Qallariq Yachachiypi kayninmanta certificadoyuqmi kanan.

Kay tallerqa Kastillanu simipi apakunqa, Qhichwa simi tikraq runakunawan yanapachikuspa.

**LLAPANTIN YANAPAKUSPA
PACHAMAMA QHAWARAYAYMANTA
WAKICHAY RIKUCHIYMANTA
TALLERQA, KIMSÁ KILLAPI
RURAKUNAN, QALLARIQ
YACHACHIYPAQ TALLERMANTA
YUPASPA.**

**LLAPANTIN YANAPAKUSPA
PACHAMAMA QHAWARAYAYMANTA
WAKICHAY RIKUCHIYMANTA
TALLERQA SUMAQ SUT'I
RIMAYKUNAWANMI RURAKUNAN.**

Kayhinata ninanmi: “Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta wakichay rikuchiymanta tallerpiqa, OEFAqa chaykunamanta willan:

- Allpa kikinpi qhawarayay ruraymanta;
- Imaynatataq rurakunqa rikuchina huqariyqa, may chiqanpitaq qhawarayayqa rurakunqa, chaykunamanta.
- Tukusqa yachaykunaqa imaynatataq chaninchakunqa, chaymanta;
- Pachamama qhawarayaypi llaqtachaqkunap maykama yanapakusqankunamanta;
- Wakkunamantapas.

Kay Tallerpi, lliwta waqyachikun imaymana rimayta chaskinapaq. Chay rimaykunari OEFAp chaninchasqa kananmi, chay rimaykunaqa allinchu manachu Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta Wakichay allichanapaq chay yachanapaq. Hunt’anapaqri, OEFAqa Pachamamamanta ima rikuchinakunataq kan chaytaqa yanapakuq runakunaman mañantaqmi qhawarayay ruranapaq.

Taller tukuchiypiqa, yanapakuq runakunata pitaq ayllunpa kamarisqa wasip umalliqnin kanqa Pachamama qhawarayaypi kananpaqqa chayta OEFAqa mañan.

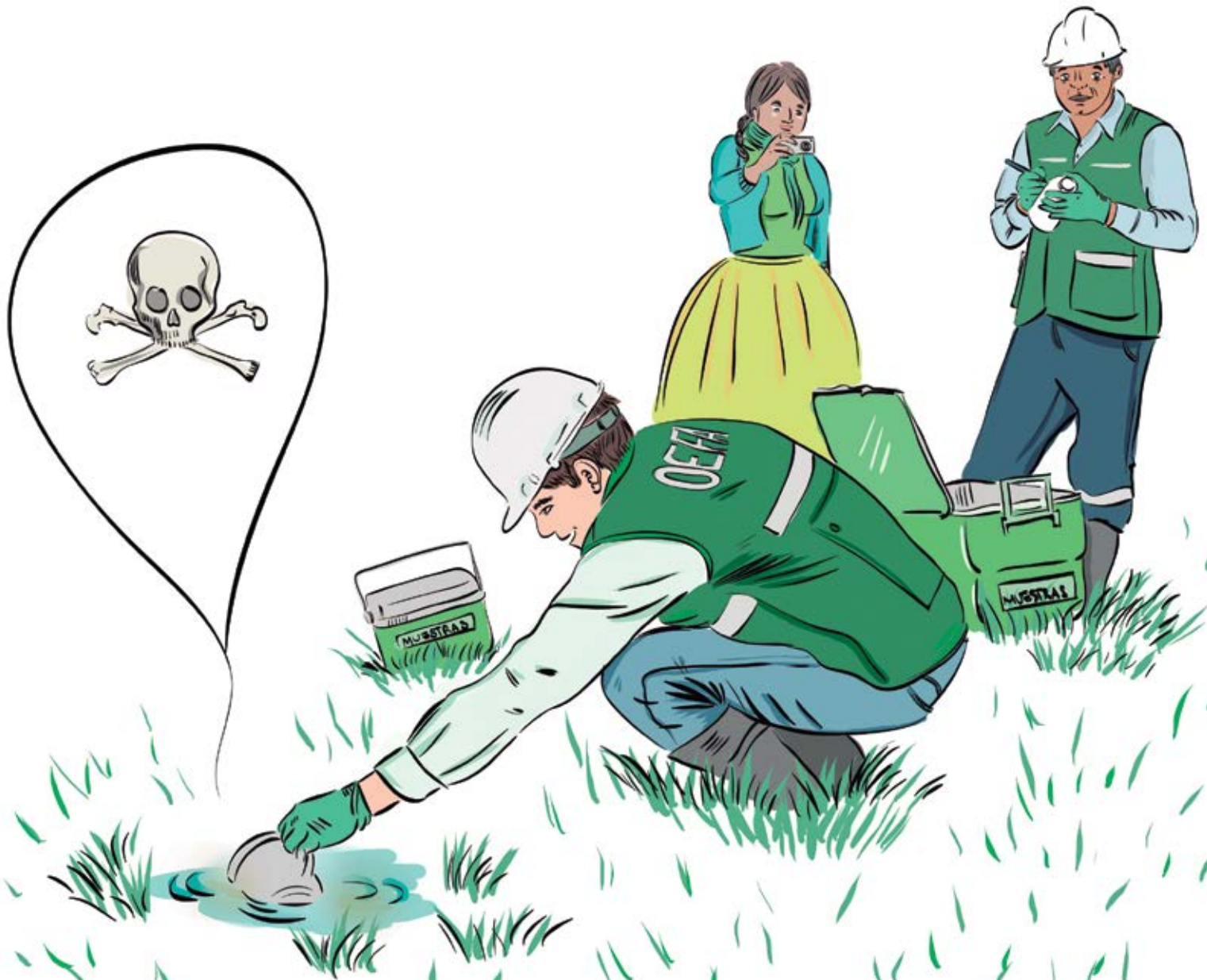
Yanapakuq runakuna musuq munakuykunata mañanqa hinaqa, OEFAp llamk’aqninkunaqa Pachamama qhawaq purinqaku, chay mañayta chaninchanapaq. Chayri tallermanta qhipa utaq qhawarayaymanta ñawpaqmi rurakunan.

**LLAPANTIN YANAPAKUSPA
PACHAMAMA QHAWARAYAYMANTA
WAKICHAY NISQAP TUKUY
QILLQASQANQA CHASKIKUNQAM
YANAPAKUQPA KAMARISQA WASIP
RIMAYNINKUNATA UYARISPA.**

SUQTA KAQ THATKIY: LLAPANTIN YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY RURARQUY

Kay thatkiypiqa rikuchiykuna huqarikun imaynataq kachkan Pachamamap kawsayninga chaymanta yachanapaq. Chayri (30) kimsa chunka p'unchawpi rurakunan. Chayqa yupasqam Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta Wakichaymanta Taller rurakuptin.

Qhawarayay apakuchkaptinqa, ayllukunap kamarisqa wasikunap umalliqninkunaqa, OEFAta yanapananku, qhawapayaq-hina, Pachamamapi kaq mana allin kaqkunata tarispa.

**LLAPAN QASI SAPA RUNAPAS
HUÑUKUSQA RUNAPAS
MAÑANKUMAN OEFAMANQA
TUKUSQA YACHAYKUNATAQA.
CHAYRI PRINCIPIO DE
TRANSPARENCIA NISQA
DERECHONMI.**

QANCHIS KAQ THATKIY: QHAWAYKACHARIYMANTA TUKUSQA YACHAYKUNA RIKUCHIYPAQ TALLER

Yanapakuspa qhawaykachariymanta tukusqa yachaykuna rikuchiypaq tallerqa (60) suqta chunka llamk'ay p'unchawpi apakunqa. Chayri imaymana rikuchisqakuna chaskisqamantapacha yupakunqa.

Kay tallerpiri, OEFAqa allin sut'i simiwanmi willanñataq informe técnico nisqa tukusqa yachaykunata. Chay qillqasqari imakunamantaq qhawaykachayqa chayarikun chay willanapaqmi. Hinallataq llapantinmaspas waqyarinmi tapuyninkuna uyarinapaq.

TUKUSQA YACHAYKUNA

30 { ANCHA
SUT'ICHASQA

LLAMK'ANA P'UNCHAW

IMAKUNAPAQTAQ LLAQTACHAQPA YANAPAKUYNIN

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaypa rimayninkunaqa, OEFAp pusasqa mesas de diálogo nisqa rimanakuykunapipas, imaymana Estadop wasinkunap rimanakuyninkunapipas rurakunmanmi. Hinallataq, entidades de fiscalización ambiental (EFA) chaypipas rurakunmanmi, chaninchay rurayninrayku, Sistema Nacional de Evaluación y Fiscalización Ambiental (Sinefa) nisqa wasinpa rimayninmanhina.

OEFA

MACROPROCESO DE RISCALIZACIÓN AMBIENTAL

1. Diagnóstico de la situación ambiental y social

2. Planificación de la gestión ambiental y social

3. Ejecución de las acciones de gestión ambiental y social

4. Seguimiento y evaluación de las acciones de gestión ambiental y social

*¿REGLAMENTO DE PARTICIPACIÓN CIUDADANA DEL OEFA NISQAP RIMAYNINKUNATA
HUNT'ANANCHU HUÑUKUYPI RURASQA PACHAMAMA QHAWARAYAYQA?*

*RIMANAKUYKUNAQA SUMAQ SUNQU KAY CHURAKUNAPAQMI. CHAYPAQRI REGLAMENTOP
ÑANNINPAS PANTASQA KANMAN. HINAPTINPAS, LLAQTACHAQPA YANAPAKUYNINQA
PURICHISQA KACHKALLANAN, ASWAN KALLPACHASQA KANANMI.*

KALLPACHAQ KAMACHI

RESOLUCIÓN DE CONSEJO DIRECTIVO
Nº 032-2014-OEFA/CD NISQA ORGANISMO DE
EVALUACIÓN Y FISCALIZACIÓN - OEFA NISQAP
CHURASQA PACHAMAMA QHAWARAYYMANTA
LLAQTACHAQ YANAPAKUYNIN CHANINCHAQ
KAMACHI. CHAYRI RESOLUCIÓN DE CONSEJO
DIRECTIVO Nº
003-2016-OEFA/CD CHAYWAN
ALLICHASQAM.

2º ñiqin artículo.-

Pikunamantaq chayan
Kay Reglamentaqa rimaykunap
Qasi sapa runapaq, huñukusqa
runapaq rurasqam. Paykunari
OEFAMANMI yanapanku Pachamama
qhawarayaypi.

3º ñiqin artículo.- Imakunataq

Kay Reglamentopiqa kay simikunaqa
kayhina apaykachasqam:

- Maykunapitaq proyecto nisqa
qullqirayku llamk'anaqa kan
chay k'itim:
Pachamamap imaymana

llamk'aykuna kaptin,
Pachamamaman k'irichasqa
allpakunam.

**Llapantin yanapakuspa
Pachamama qhawarayay:**

Chayri OEFAp purichisqa
Pachamama qhawarayaymanta
llapan llaqtachaq runakunawan
yanapakuymi. Chayri
chaninchanapaqmi. Chay
llamk'aykunapiri ima wininutaq
ima k'irichaytaq Pachamamata
unquchin chaykunamanta
tupuykunam kan.

Yanapakuq:

Chayqa yanapakuq runam.
Payri Pachamama qhawarayana
yanapakuqmi. Qullqirayku
Pachamamapi llamk'aq runapas
chaypiqa yanapakuntaqmi.
Chaykunapaqri Qallariq
Yachachiypaq tallerman risqa
OEFAp qusqa certificadoyuqmi
kanan.

Kamarisqa wasikuna

Chayri qhawarayay yanapakuq
wasikunam. Chay wasikunaqa
waqyasqam OEFAp pusasqa
Pachamama qhawarayay allin
kallpachanapaq.

Kay kamarisqa wasikunam
Pachamama qhawarayaymanta
yanapakuypi kankuman:

- Allpa qhawapayaq
Región wasimanta
hamuq umalliqkunam,
municipiomanta hamuq
umalliqkunam.
- Universidad nisqa suntur
yachaywasikuna, colegios
profesionales nisqa,
empresakuna, investigación
nisqa ruraq wasikuna, Mana
Estadomanta Wasikuna.

○ Estadomanta kamarisqa wasikuna, derechos humanos nisqa Runa Kay Chiqan qhawaq wasikuna, ayllukuna, pueblos indígenas nisqa ñawpaq llaqtakuna.

○ Wak wasikunap umalliqninkuna. Qhawarayypi kanapaq OEFAp qusqa Qallariq Yachachiypaq tallerman risqa certificadoroyuqmi kanan.

● **Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaymanta Wakichay**

Imaymana ruraypaq qillqasqa wakichaymi. Chayri llaqtachaq runakunap yanapakuyinwan apasqam, OEFAq pusasqa Pachamama qhawarayaypaq, chaninchaq wasihina.

● **May chiqanpitaq Pachamama qhawarayayqa apakunqa:** Chayri maypis qhawarayay kanqa chaypim. Chayri qullqirayku llamk'aq concesión nisqa mañarisqa allpakuna qayllam. Kay k'itiqa manam llamk'aq wasi ukhupiqqa qhawanapaqchu.

“8° ñiqin artículo.-
Qhawarayaypa thatkiyninkuna
8.1 Qanchis (7) thatkiykunam kan yanapakuspa Pachamama qhawarayay ruranapaqqa:

- Waqyayhina runakunawan ñawpaq rimanakuy
- Waqyaykachariy
- Qallariq Yachachiypaq tallerpi qillqaykuy
- Qallariq Yachachiypaq tallerpa rurakusqan
- Pachamama qhawarayaymanta Wakichay rikuchiypaq taller

- Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaypa rurakusqan
- Qhawarayaypa rurarqusqanmanta tukusqa yachaykuna rikuchinapaq Taller (...)"

30° ñiqin artículo.-

Llapantin yanapakuspa Pachamama qhawarayaypa tukusqa yachayninkunamanta
Yanapakuspa qhawarayapi OEFAp tarisqan tukusqa yachaykunaqa chaninchasqahina rurasqa kanan.

LEY Nº 28611 NISQA, PACHAMAMAMANTA HATUN KAMACHI

134° ñiqin artículo.-

Llaqtachaq runap qhawapayaynin (...)

134.2. Llaqtachaq runap qhawapayaynin kayhinatam apakun:

- Taripay, wininukuna ñawiwariqsiy
- Taripay, tupuykuna, Pachamamapi huqarisqakuna rikuchiy, Pachamama qhawarayay
- Taripay, wak wasikunap chaninchayninkunamanhina amachay (...).

**PACHAMAMA MUSIYPAQ LLIW LLAQTACHAQPA YANAPAKUYNIN:
OEFA WASIP APAYKACHASQA LLIW YANAPAKUSPA PACHAMAMA QHAWARAYAY**

Primera edición: junio del 2016

© Organismo de Evaluación y Fiscalización Ambiental - OEFA

Dirección: Avenida República de Panamá N° 3542, San Isidro, Lima
Teléfono: (511) 204-9900
webmaster@oefa.gob.pe
www.oefa.gob.pe

Presidenta del Consejo Directivo del OEFA

María Luisa Egúsqüiza Mori

Miembros del Consejo Directivo

César Paúl Ortiz Jahn
Roxana María Barrantes Cáceres
John Iván Ortiz Sánchez
Marcos Gabriel Alegre Chang

Directoras de la publicación

Giuliana Becerra Celis
Ady Chinchay Tuesta

Comité de colaboradores

Narescka Culqui Martínez

Responsables de la presente edición

Nora Loredo de Izcue
Jefa (e) de la Oficina de Comunicaciones y Atención al Ciudadano
(OCAC)

Roxana Villalba Garcés
Coordinadora General de Publicaciones

Corrección de estilo

Giancarlo Peña

Diseño y diagramación

Taller Lov
www.tallerlov.com

Fotografía

Organismo de Evaluación y Fiscalización Ambiental - OEFA
Dirección de Evaluación
Fredy González Oré
Walter Wust

PERÚ Ministerio del Ambiente

PERÚ PROGRESO PARA TODOS